תכנית "פעמה" לבתי הספר לשנת הלימודים תשע"ו:

מוסיקה מספרת סיפור

"מוסיקה מספרת סיפור"

יצירות ושירים בעלי תוכן סיפורי

בביצוע תזמורת סימפונט רעננה

מנחה: הזמר והשחקן גיא מנהיים

מנצח: דודי גבה

תכנית הקונצרט הסימפוני

הפתיחה ל"חלום ליל קיץ" מאת מנדלסון (גרסה מקוצרת)

מארש החתונה מתוך "חלום ליל קיץ" מאת מנדלסון

סצנה (תמונה ראשונה) מתוך "אמא הברבורים" מאת צ'ייקובסקי

שלגיית הקוסם מאת דיוקא (גרסה מקוצרת)

בוקר מתוך "פר גינט" מאת גריג

באראמון מלך ההר (הטרולים) מתוך "פר גינט" מאת גריג

האריה של פפאגנו (אני צייד הציפורים) מתוך "חליל הקסם" מאת מוצרט

"רק השמק" מאת שוברט

שיר ערש מאת נתן אלתרמן וסשה ארגוב

שירה משותפת: שיר ההפלגה מאת לאה גולדברג ועקיבא נוף

תכנית הקונצרט הקאמרי

ההרכב: שלושיית כלי נשיפה מעץ: חליל, קלרינט ופגוט

שרוולים ירוקים (גרינסלייבס)

באראמון מלך ההר (הטרולים) מתוך "פר גינט" מאת גריג

ריקוד הברבורים הקטנים מתוך "אגם הברבורים" מאת צ'ייקובסקי

ריקוד הלוצנים מתוך "חלום ליל קיץ" מאת מנדלסון

מארש החתונה מתוך "חלום ליל קיץ" מאת מנדלסון

אני צייד הציפורים מתוך "חליל הקסם"

רק השמק מאת שוברט

שיר ערש / שיר ההפלגה

סיפור: מעשה שהיה או הומצא

מוסיקה תכניתית: מוסיקה שנכתבה על פי תוכן חוץ מוסיקלי המשפיע על אופי והתפתחות היצירה המוסיקלית. התוכן מועבר ללא מילים.

מוסיקה תכניתית היא אפיון של יצירה מוסיקלית המתארת תכנים חוץ מוסיקליים. בבסיס הרעיון נמצאת ההנחה שיצירה מוסיקלית יכולה לבטא ולתאר יצירה ספרותית, רעיון פילוסופי, סיפור אישי, יצירה מן האמנות הפלסטית, וכו', לאת בעזרת טכניקות חיבור שונות (תזמור מיוחד, מרקם, צבעוניות, שימוש במוטיבים מיצגים ועוד). מאחר שמוסיקה תוכניתית מקושרת באופן בלתי נפרד לדימוי מוחשי אחר, היא הופכת למוסיקה מופשטת פחות מאשר יצירה מוסיקלית אבסולוטית. המוסיקה התכניתית מדמיאה אולי בצורה הבולטת ביותר את העושר המוסיקלי ואת האפשרויות להעביר רעיונות בעזרת צלילים בלבד, ולעברם לכך שהיצירה המוזמרת, הסופית, תשלוט לעמרי בתוכן ובמידה מסוימת תהיה אף עצמאית ומשוחררת ממנו.

מוסיקה תכניתית היא מוסיקה בה המלחין מתאר נושא הלקוח מהספרות, השירה או רעיון מסוים שאינו מוסיקלי. בניגוד למוסיקה מוחלטת המופשטת למאזין כמות שהיא, מייצגת המוסיקה התכניתית משהו חיצוני לה. שיא פריחתה של המוסיקה התכניתית הוא בתקופה הרומנטית.

מוסיקה תכניתית מציגה לעיתים חיקוי מוסיקלי ברור של אלמנטים חוץ מוסיקליים ולעיתים רק רמזים לנושא.

מוסיקה תכניתית היא מוסיקה המתארת מקום, התרחשות, נוף, דמות, בעל חיים, אירוע, היא מביעה הלכי רוח שונים ונשמעת לכל אחד באופן אישי ושונה. מוסיקה זו מאפשרת למאזין להקשיב, לדמיין ולחוות חוויה אישית, ולהביע את המתרחש בה בדרכי ביטוי שונות ומגוונות.

מוסיקה מספרת סיפור היא תכנית המזמינה את המאזינים הצעירים להכיר את הסיפור שמאחורי היצירה המוסיקלית, ולנסות להבחין בין הצלילים באוירה, במוטיבים חוזרים ובהתפתחותם, באיפיון לדמויות, בסימנים להתרחשות או לגן שתבוא בהמשך. המאזין מתייחס לתוכן עליו מבוססת היצירה, אך חופשי להרגיש ולדמיין, לחוש ולגלות, לשמוע את הסיפור באופן לא מילולי אך חי ומוחשי. ככל שיקשיב ליצירה יותר, יגלה בה עוד ועוד מרכיבים ורמזים אשר יגליאו עבורו את תמונת הסיפור, שעבר מכותב הסיפור, דרך המלחין ויצירתו המוסיקלית, אל המאזין ועולמו הפרטי.

תכנית הקונצרט (שיובא כסיפור בפני עצמו) מורכבת מקטעים מתוך היצירות

אגם הברבורים מאת צ'ייקובסקי
פר גינט מאת גריג
חלום ליל קיץ מאת מנדלסון
שלגיית הקסם מאת דיוקא
אריה מתוך חליל הקסם מאת מוצרט
הליך דג השמק מאת שוברט
שיר ערש מאת נתן אלתרמן וסשה ארבוב
שיר ההפלגה מאת לאה גולדברג עקיבא נוף

על אגם הברבורים מאת צ'ייקובסקי

פיוטר איליץ' צ'ייקובסקי (1840-1893) היה מלחין רוסי מהזרם הלאומי בתקופת הרומנטיקה. צ'ייקובסקי היה מלחין פורה במיוחד, שכתב שש סימפוניות, מוסיקה לבלטים (מפצח האגוזים, אגם הברבורים, היפהפיה הנרדמת), אופרות, קונצ'רטי, מוסיקה קאמרית, פואמות סימפוניות ועוד. הוא היה מורה להרמוניה בקונסרבטוריון של מוסקבה, ובהמשך הרבה להופיע ברחבי אירופה כמנצח על יצירותיו, ואף הגיע לסיור בארצות הברית. הוא היה מגדולי מלחיניה של רוסיה, ונחשב לאחד המלחינים הגדולים והחשובים ביותר בתקופה הרומנטית. הוא ראה את עצמו כמלחין רוסי, אך סגנונו הושפע גם ממוסיקה צרפתית, גרמנית ואיטלקית. הוא יצר סינתיזה בין יסודות לאומיים ליסודות אוניברסליים תוך עיצוב שפה סגנונית סובייקטיבית מלאת רגש, סובייקטיבית ומלאת תשוקה, ולא פעם צבועה בנימה מלאנכולית מהורהרת, שיש המחברים לסיפור חייו המורכב. במוסיקה של צ'ייקובסקי שזורות נעימות שירתיות רבות, אשר יופיין נחשף מחדש בכל אחת מהופעותיהן החוזרות בזכות תזמור צבעוני ועשיר, ובזכות ניגודים קיצוניים במפעם, בדינאמיקה, בנושאים ובאינטנסיביות הופעתם.

אגם הברבורים מוסיקה לבלט שכתב צ'ייקובסקי, וצומצמה לסוויטה להשמעה באולם הקונצרטים. יש בה ששה ריקודים שלוקטו מתוך המערכות השונות של הבלט המקורי, לאו דווקא לפי סדר הופעתם המקורי.

סיפור המעשה: זהו סיפור אגדה על נסיכה בשם אודט, שהמכשף הרשע פון רוטברד חטף אותה והפך אותה לברבור. יחד אתה הפכו גם נערותיה לברבורים. אודט ונערותיה שוכנות בתוככי אגם אשר נוצר מן הדמעות ששפכו בצר להם הוריה של אודט לאחר חטיפתה. עם רדת הלילה, הופכות אודט ונערותיה לעלמות חן, אך עם עלות השחר הן שבות להיות ברבורים. רק מגע הקסם של אוהב שיישבע לאודט שבועת אמונים , יוכל להסיר את הקללה הרובצת על הנערות. ואמנם, באחד הלילות מגיע לאגם הנסיך זיגפריד, ורואה את אודט רוקדת לאור הירח. הוא מתאהב בה, וכמובן שגם היא משיבה לו אהבה. המכשף הרשע המופיע לפתע מבחין בזוג האוהבים, מנסה לחבל באהבתם ושולח אל הנסיך זיגפריד את בתו אודיל, המתחזה לנסיכה אודט. הנסיך אינו מבחין בחילופין בין הנערות ומצהיר בפומבי, בטירת המכשף, על אהבתו לאודיל המתחזה. הופעתה של אודט, מבהירה לנסיך את טעותו המרה, והוא יוצא בעקבותיה עד למימי האגם, שם הם מתאחדים במותם. אך ההקרבה של זיגפריד לא היתה לשווא. בעקבותיה מאבד המכשף את כוח הכישוף שלו, טירתו נחרבת וכל מי שהוא כישף, כולל נערותיה של אודט, משתחרר וחוזר להיות בן אנוש. בבלט, אודט ואודיל, הזהות במראה אך שונות באופי, נרקדות על ידי אותה הרקדנית.

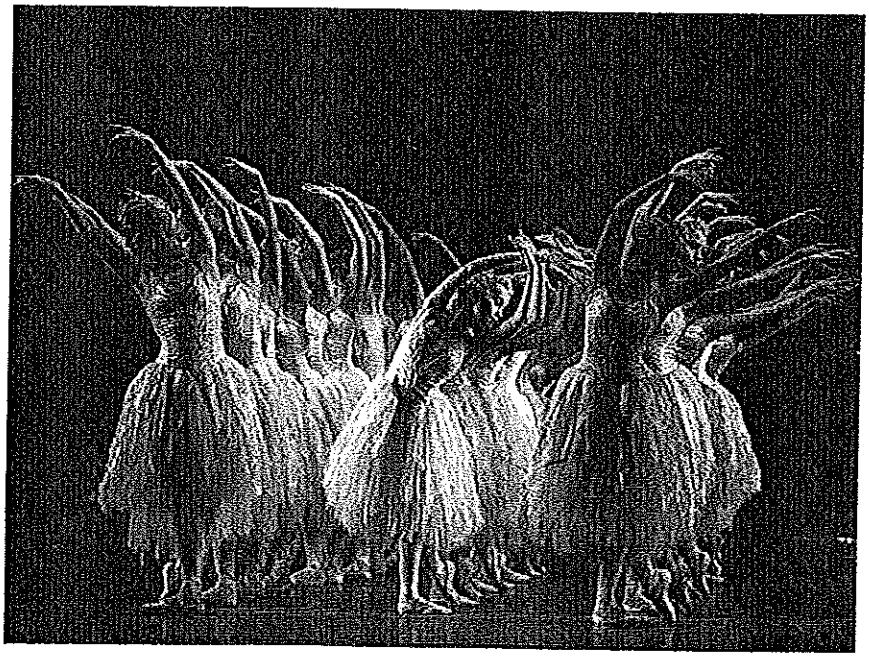

על חלום ליל קיץ מאת מנדלסון

פליקס מנדלסון חי בגרמניה בין השנים 1809-1847, ונחשב למלחין מתקופת הרומנטיקה המוקדמת. הוא נולד למשפחה יהודית אשר המירה את דתה. מגיל צעיר מאוד נחשף למוסיקה, לאמנות ולספרות, כאשר בבית משפחתו האמידה התקיימו מפגשים של אנשי רוח ואמנים, לצורך קריאה משותפת והאזנה לקונצרטים. כנער צעיר הוא הלחין יצירות לפסנתר, לכלי קשת ולתזמורת. מאוחר יותר הוא הופיע כפסנתרן וכמנצח מצליח ביותר, טייל בארצות שונות ואת חוויותיו מן הנופים הוא תיאר במוסיקה שלו. מנדלסון היה הרפתקן בחייו וביצירתו, מבצע, מנצח, מורה ומוסיקאי מוכשר ומוערך, איש של עשייה ועבודה, והיה מפורסם בחייו ואחרי מותו. בתקופת מלחמת העולם השנייה היה נסיון למחוק את זכרו בשל מוצאו היהודי אך לאחר המלחמה שוחזרו הפסלים המנותצים ונאספו התווים והוא חזר להיות מלחין אהוב ונערץ, על בימת המוסיקה העולמית. השמייניה לכלי מיתר, הסימפוניות, האורטוריה "אליהו", "שירים ללא מילים", הפתיחה "מערת פינגל", הרביעיות, הקונצ'רטו לכינור ותזמורת ועוד הן רק חלק קטן מיצירתו הענפה.

חלום ליל קיץ המחזה "חלום ליל קיץ" הוא קומדיה רומנטית שכתב ויליאם שקספיר בשנת 1595, כנראה לקראת חתונה בחצר אחד האצילים או חג בחצר המלכה אליזבת.

סיפור המעשה: תזאוס, דוכס אתונה, מתכונן לחתונתו עם היפוליטה, מלכת האמזונות. אגאוס, אביה של הרמיה, מתלונן בפניו על כי בתו אינה רוצה להינשא לחתן המיועד לה, דמיטריוס. על הרמיה לחזור בה מסירובה, או שתוצא להורג על פי חוקי העיר אתונה, תוך ארבעה ימים. אהובה ליסנדר, מציע לה שיברחו אל היער, בשעת לילה. הלנה, חברתה הטובה של הרמיה, מאוהבת בדמיטריוס, המאוהב בהרמיה. במצוקתה ובקנאתה משתפת הלנה את דמיטריוס בתוכנית הבריחה ליער, הוא יוצא בעקבות הרמיה, והיא בעקבותיו. בעלי המלאכה, אומני אתונה, נפגשים ביער לערוך חזרות לקראת המחזה שיוצג בחתונת תזאוס. הם בוחרים במחזה, והתנהלותם כמו גם האמצעים התיאטרליים שבשימושם מעוררים הומור וגיחוך. ביער שולטים יצורים דמיוניים: המלך אוברון ועוזרו פק, השד הערמומי, טיטניה מלכת הפיות והפיות העוזרות לצדה. בין טיטניה ואוברון פורץ עימות, וכנקמה מתבקש פק להתיז עסיס של פרח מכושף על טיטניה בשנתה, כזה הגורם לישן להתאהב בדמות הראשונה בה יתקל כשיתעורר. עם אותו עסיס כשפים מנסה אוברון להביא את דמיטריוס להתאהב בהרמיה, אך פק טועה ומטפטף אותו לעיני ליסנדר, המתעורר לצידה של הלנה. בינתיים מתקיימת חזרת בעלי המלאכה, ופק מכשף את ערב ומכסה את ראשו במסכת חמור, בו מתאהבת טיטניה המתעוררת משנתה המכושפת. המצב המבולבל והמסובך נפתר בהוראת אוברון ובעזרת תושייתו של פק וכישופיו החוזרים, כך שאיש יתזור אל חיק אהובתו. עם שחר עוזבות הפיות את היער, ערב מתעורר בחזרה כדמות אנוש, ארבעת הצעירים מגלים את אהבתם האמיתית ומוזמנים לחגוג את נישואיהם יחד עם תזאוס והיפוליטה. במהלך החתונה מופיעים האומנים במחזה שהכינו, ואילו אוברון וטיטניה מרחפים מעל ושולחים ברכות לכולם. ההיה או חלמנו חלום?
את הפתיחה "חלום ליל קיץ" כתב מנדלסון בהיותו בן 17 בלבד, לאחר התרשמותו העזה מקריאת המחזה מאת שייקספיר. הפתיחה כוללת מוטיבים מרכזיים מן המחזה, אך אינה מתיימרת להביא את כולו אלא את הזיקה לתוכנו. 17 שנה מאוחר יותר, התבקש מנדלסון על ידי מלך פרוסיה לכתוב מוסיקה למחזה כולו, כליווי לו. מנדלסון חיבר 12 קטעים ופינאלה, אותם חיבר אל הפתיחה שכתב בצעירותו.

על פר גינט מאת גריג

אדוארד גריג (1843–1907) היה מלחין נורבגי מן הזרם הלאומי שברומנטיקה המאוחרת, שיצירותיו נודעו מחוץ לארצו, הושמעו בכל אירופה וזכו להפוך לקוסמופוליטיות. גריג התחבר אל נופי ארצו, אל האקלים המיוחד ואל המקורות המוסיקליים העממיים הנורבגיים וחיפש דרך להשתחרר מכבלי המוסיקה הרומנטית הגרמנית ולחפש אחר עיצוב שפה סגנונית לאומית נורדית. הפגישה עם המחזאי הנריק איבסן, בן ארצו, הולידה את יצירת הסוויטות מס' 1 ו-2 **פר גינט**, על פי עיבוד האגדה במחזהו של איבסן.

פר גינט היא פואמה דרמטית על פיה נכתבה יצירה תוכניתית הסובבת סביב דמותו של פר, עלם צעיר ממוצא נורבגי כפרי, המבקש להיות "הוא עצמו" ועובר הרפתקאות ואירועים בדרך. הסיפור משובץ בנופים ודמויות נורבגים: סלעים, פיורדים, שלג, הכפריים הפשוטים, דמויות הטרולים ועוד. גריג הלחין 23 תמונות מוסיקליות מהמחזה, בשנת 1874, כמוסיקה אינסידנטלית, המהווה רקע למחזה. מאוחר יותר החליט גריג לצמצם את היצירה לתשעה פרקים מוסיקליים, המקובצים בשתי סוויטות: מס' 1 אופוס 46 ומס' 2 אופוס 55, ואינם מופיעים על פי רצף המחזה. הפרקים בנויים ממיניאטורות מרוכזות, באפקט הצללה אינטימית, לירית, מתקתקה, בהשפעת המלודיות העממיות.

סיפור המעשה: מעשה בפר, עלם צעיר כבן עשרים, שחי עם אמו אוזה, איכרה אלמנה, בעוני ובחוסר כל, בכפר קטן בנורבגיה. פר שנוא על כולם, נוטה לשקר, מסתבך במכות, וגורם לאמו כאב לב וצרות. אך יש לו תכונה מיוחדת, הוא אלוף בלחלום, לדמיין, ולהמציא סיפורים. הוא בטוח שיום אחד יהיה עשיר ומפורסם, יסתובב בין מלכים וכולם ישתחוו בפניו. אינגריד בת הכפר אוהבת אותו, אך נכנעת ללחץ אביה להתחתן עם בחור מסודר יותר. בזמן החתונה היא מסתגרת בחדר ואינה מוכנה לצאת. פר מגיע לחתונה, דחוי על ידי כולם, מחפש ללא הצלחה בת זוג לריקודים, פוגש לראשונה את סולווג, שהגיעה זה עתה לגור בכפר. היא נמשכת אליו אך חוששת מפניו. פר עוזר לחתן לשכנע את אינגריד לצאת, אך חוטף אותה ובורח עמה להרים. כל בני הכפר רודפים אחריו. הוא עוזב את אינגריד ובמנוסתו מגיע ממקום למקום, חווה הרפתקאות, מתאהב לרגע, וממשיך, נודד במסעותיו מעבר ים ומדבר, עד שלבסוף חוזר לכפר לאחר מסע ארוך ומפותל, כשהוא כבר מבוגר ועייף, ולהפתעתו הוא פוגש את סולווג שמחכה לו בחלון, ושרה לו שיר אהבה. עתה יכול פר לחיות בשלום עם עצמו, מתאחד עם סולווג וזוכה לחסד ולשקט. הוא עושה עם עצמו חשבון נפש ומבין שחיפש את עצמו, ומצא את האמת במקום ממנו יצא.

על "שוליית הקוסם" מאת פול דיוקא

פול דיוקא, מן הדמויות הבולטות החיי המוסיקה בצרפת, חי בין השנים 1865-1935, היה מלחין, מבקר מוסיקלי וורה לקומפוזיציה ותזמור בקונסרבטואר בפאריז. ביצירתו ניכרת השפעת המוסיקה של בטהובן, ליסט, ואגנר ופרנק אותם העריץ. סגנונו המאוחר יותר היה אימפרסיוניסטי והושפע מדביוסי, עם נגיעות רומנטיות ייחודיות לו. דיוקא היה קפדן ושאף לשלמות בתי מתפשרת, יצירתו המוסיקלית מוגבלת בהיקפה אך נוצרה בנחישות עם אמונה.

שוליית הקוסם הוא שמן של שתי יצירות: בלדה משנת 1797 שנכתבה על ידי יוהאן וולפגנג פון גתה, ופואמה סימפונית משנת 1897 שנכתבה על ידי פול דיוקא והושפעה מיצירתו של גתה. גתה עצמו התבסס על סיפור שמצא בכתבים ישנים. ככל הנראה, מקורותיו של הסיפור קדומים אף יותר ונעוצים באגדה מצרית עתיקה.

סיפור המעשה: לקוסם אחד היה שוליה, נער צעיר ושובב, אשר רצה ללמוד את רזי המקצוע ולהיות קוסם בעצמו. יום יום היה שולח אותו הקוסם למשימות, ומטיל עליו עבודות שונות. במיוחד נמאס לו להביא מים מן הנחל הקרוב, ולמלא את החבית שבמרתף. יום אחד יצא הקוסם לכמה שעות, וביקש מן השוליה לשמור על מרתף הקסמים, ואף הזהיר אותו שאסור לו לגעת באביזרי הקסם. כשאך יצא הקוסם עלה במוחו של השוליה רעיון, אולי ינסה לכשף את המטאטא שבפינת החדר, שילך הוא במקומו להביא מים. הכישוף אמנם הצליח, אך אוי לאותה שוליה שלא ידע איך לבטל את הקסם, והבית התמלא במים עד כי בקושי יכול היה השוליה לעמוד. כשניסה השוליה לעצור את המטאטא, חבט בו חזק ומיד הצטרפו עוד המון מטאטאים עם דליי מים. כאשר חזר הקוסם, נדהם מן המראה, וטיפל בו ובשוליה בדרכו...

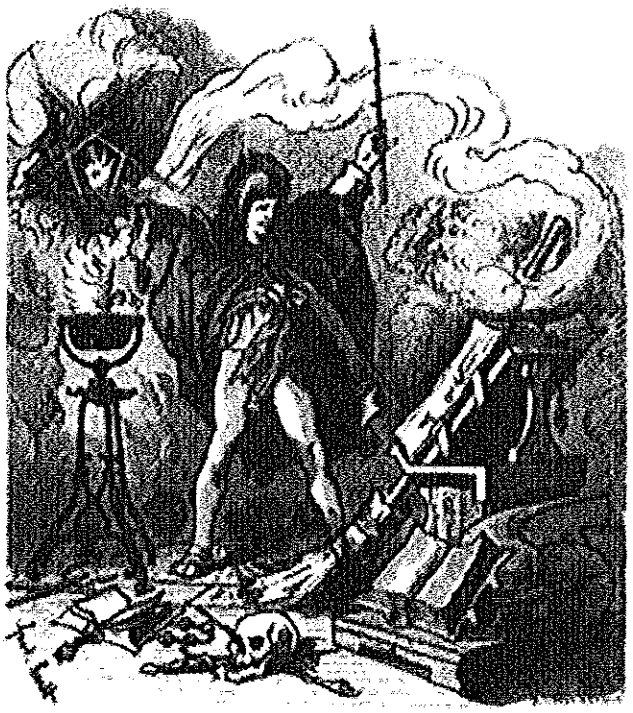

הכנה לקראת הקונצרט הקאמרי

שרוולים ירוקים (Greensleeves)

גרינסליבס (שרוולים ירוקים) הוא שמו של שיר עם אנגלי מסורתי וכן נעימה המעובדת כנושא ווריאציות. בלדה בשם זה הוצאה לאור בלונדון בשנת 1580. הנעימה מצויה במספר כתבי יד ומקורות אשר חוברו בין סוף המאה ה-16 לתחילת המאה ה-17. ישנה אמונה רווחת שאת הנעימה הלחין הנרי השמיני עבור אהובתו ובת זוגו לכס המלכות לימים, אן בוליין, אשר דחתה את מאמצי החיזור שלו. סביר יותר להניח שהמקור לנעימה הוא אליזבתני (מחצרה של המלכה אליזבת הראשונה) ויסודותיה שאובים מהסגנון האיטלקי אשר הגיע לאנגליה לאחר מותו של הנרי.

מכיוון שגרינסליבס היא מגינה עממית שעברה מפה לאוזן, היא מופיעה בנוסחים שונים, לעיתים קרובות היא מנוגנת בסולם מינורי, בסולם מינור מלודי או בנוסח הכתוב במודוס הדורי (אותו אימץ המלחין ווהן ויליאמס בפנטזיה שלו). שמה של הנעימה: שרוולים ירוקים, הוא פריט בשמלתה של העלמה, שחיכתה לאהובה בחלון ביתה, ושרוולה היו כדגל וסימן לו, שיראה אותם מרחוק. ירוק סימל באותה תקופה אהבה וחדווה, במקורות אחדים מוזכר גם כצבע ההפקרות והאהבה האסורה. לנעימה זו הוצמדו טקסטים רבים בעלי תוכן שונה.

הצעה לטקסט סיפורי:

היה היתה עלמה טובה
אשר חיפשה לה אהבה
דומם ישבה בחלון ביתה
ובסבלנות חיכתה

לבושה בשמלת זהב
היא הביטה בכל עובר ושב
זרועותיה עד מרפקים
עטופות שרוולים ירוקים

ויום אחד עבר בעיר
רוכב על סוסו עלם צעיר
ראה אותה בחלון צופה
עדינה וצנועה ויפה

אם תרצי להיות שלי
אז בואי ועמדי מולי
ומיד הם היו חבוקים
בינות שרוולים ירוקים

וכך הפכו לזוג אוהב
ונתנו זה לזו נשמה ולב
בילו יחדיו יומם וליל
וכל איש בקנאה הסתכל

וכשהוא לה טבעת נתן
שתהיה הכלה והוא החתן
"כן" ענתה בפנים סמוקים
עטופה שרוולים ירוקים

ויום אחד לדרכו יצא
חרבו עליו, כובעו נוצה
והיא בכתה ונשקה לאהוב
שהבטיח הביתה לשוב

בחלון היא ציפתה יום יום
רואה כוכבים וחולמת חלום
על אהוב שבמרחקים
וזוכר שרוולים ירוקים

שנים עברו והוא לא חזר
אך היא זכרה את מה שאמר
ולו חיכתה יומם וליל
בחלון כל היום תסתכל

לבושה בשמלת זהב
מביטה בכל עובר ושב
ופניה למרחקים
עטופה שרוולים ירוקים

ואם יצא לכם לעבור
ותוכלו לרגע לעצור
תראו חלון בראש טירה
וממנו צופה נערה

דמעותיה זולגות מתוקות
לעולם לא תפסיק לצפות ולחכות
מאותם ימים עתיקים
שם תלויים שרוולים ירוקים

רעיונות לפעילויות:

1. האזנה לשיר בביצוע המורה, עד סוף הבית השני. הילדים יצטרפו למשפטי הסיכום (...שרוולים ירוקים). הם יוזמנו לחשוב ולכתוב סוף לשיר, לסיפור.
2. שירת הסופים שהמציאו הילדים. שירת הסוף המוצע כאן...
3. ציור נתון של טירה עם חלון, בתוכו יציירו הילדים את הנערה בשרוולים ירוקים וכל התרחשות הקשורה בה על פי דמיונם ורצונם.
4. העמדה בדרמה של הסצנה בחלון: נער, נערה, שמלה ירוקה, כלי נגינה ועוד...
5. נגינה של הנעימה בחליליות, בקלידים, במטלופונים, על ידי הילדים.
6. השמעת נוסחים שונים בשירה ובנגינה. זיהוי בשמיעה של שינויי הסולם.
7. "ריקוד חצר אליזבתני" בתנועה, עם הנעימה, על פי המבנה (בית, פזמון)
8. המחזת הסיפור, בתנועה ובמשחק, עם הסופים השונים (בשירה, נגינה, ראפ, שריקה)

האריה של פפגנו " אני צייד הציפורים", מתוך האופרה חליל הקסם

פפגנו הוא צייד הציפורים באופרה "חליל הקסם" שכתב מוצרט בשנת 1791, חודשים ספורים לפני מותו. הוא מייצג באופרה את הדמות העממית, הפשוטה, חסרת השאיפות מרחיקות הלכת (מה הוא בסך הכל מבקש? אהבה ושלוה). הוא טוב לב ורוצה לעזור, הוא הדמות הקומית ולעיתים השוטה, אך פועל מהלב. האריה שלו היא מנגינה עממית הבנויה מארבעה בתים, אחד מנוגן ושלושה מושרים, עם פזמון קטן הכולל נגינה בחליל הפאן שלו, הסימן שלו לאורך כל האופרה. באריה שלו הוא מציג את עצמו ואת מה שהוא יודע, יכול ורוצה לעשות. פפגנו עובד בשרות מלכת הלילה, ועליו לצוד ציפורים. כל ציפור שהוא צד מזכה אותו בחתיכת לחם ובמעט יין. לשם כך הוא לבוש בתחפושת של ציפור עטוית נוצות צבעוניות, ועל גבו כלוב ציפורים.

רעיונות לפעילויות:

1. לימוד שירו של פפגנו בתרגום לעברית (מאת אהוד מנור).
   אני צייד הציפורים
   תמיד ביער בהרים
   וכל אחד אותי מכיר
   זקן, צעיר, בכפר, בעיר
   אני יודע להפיל
   ציפור ברשת החליל
   יפה יומי וגם לילי
   כי כל הציפורים שלי
2. מתי שומעים במוסיקה שפפגנו תופס ציפור ומכניס אותה לכלוב? זיהוי, המחשה בתנועה, הדגמה בעזרת רשת וציפורים. הכנסה ל"כלוב".
3. ספירת משפטי החליל פאן והתשובות
4. כלוב זהב אליו מביאים את הציפורים שפפאגנו צד (4 בכל בית)
5. ריקוד ציידי הציפורים והציפורים שעפות עד שנתפסות. הצגת האריה: ילד אחד הוא פפאגנו (אפשר התחלף בכל בית), הוא רוקד ומציג את עצמו ומדגים את צייד הציפורים שלו. ילדים אחרים יכולים להיות הציפורים שעפות ובורחות ממנו, ובכל פעם הוא מצליח לתפוס עוד אחת.
6. התבוננות בפרטיטורת המקצב והתנועה המלודית, נסיון לעקוב אחר הרשום.
7. הצטרפות בחלילי פאן קטנים ובצלילונים (בסיומת).
8. הצטרפות בשירה.

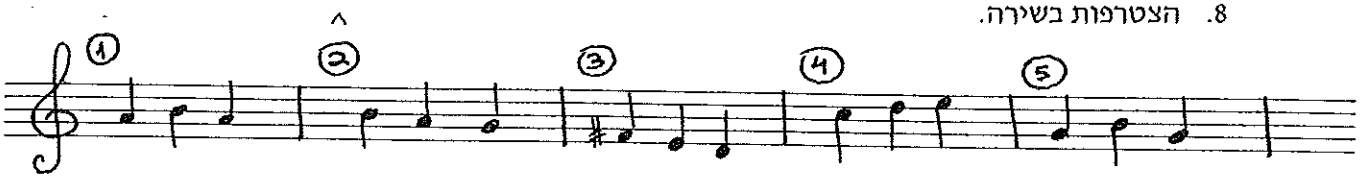

דג השמך, ליד מאת שוברט

את הליד דג השמך (Die Forelle, The Trout) אופוס 32 D550 כתב שוברט בשנת 1817, לקול ולפסנתר. המילים לקוחות משלושת הבתים הראשונים מבין ארבעה בפואמה שכתב שובארט.
השיר כתוב **במבנה סטרופי משתנה**:

פתיחה של הפסנתר: תיאור המים	מנגינת בית ראשון	מנגינת פזמון מחצית שניה חוזרת פעמיים	מעבר קצר לפסנתר	מנגינת בית ראשון	מנגינת פזמון מחצית שניה חוזרת פעמיים
מעבר ארוך של הפסנתר רמז לשינוי המתקרב		**שינוי** של מנגינת הבית הראשון	**שינוי** של מנגינת פזמון	מחצית שניה **זהה** חוזרת פעמיים	סיום של הפסנתר, רגיעה סגירה

טקסטים אפשריים:

תרגום של **בנימין פרל** (נאמן למקור ולמבנה המוסיקלי)

בפלג זך כבדולח	דיג ביד תכה לו	לבסוף נמאס ודי לו
כחץ עבר ביעף	עמד גם הוא בטל	ויתחכם
השמך קל הדעת	הביט בלב קשוח	המים פתע העכירו
ועל פני חלף	בדג המתפתל	ועוד אני בוהה
על הגדה נצבתי	כל עוד צלולים המים	את החכה שולף הוא
רוגע ושלו	חשבתי: אין לחשוש	הדג, הדג שם מפרפר
בהשתכשך במים	השמך לא יצוד הוא	אני בדג החמד
הדג יפה שלו	ולו חיכה עד בוש	מביט בלב סוער

תרגום של **יהורם טהרלב** (על פי המנגינה העממית ללא השינוי)

בתוך מימי הפלג	ושם בין קני הגומא	בתוך מימי הפלג
שם דג השמך שט	דייג הטיל חכה	כבר שקט ושלוה
קופץ מתוך המים	עמד לו שם בלי אומר	פתע איזה פלא
אלי מעיף מבט	עמד לו וחיכה	דגיג חדש כבר בא
אני מעל הגשר	אבוי לדג השמך	אחיו של דג השמך
מביט בו בקנאה	נתפס הוא וחסל	בתוך המים שט
איך הוא קופץ במים	והדייג בקשת	אחד צופה בפלג
איך הוא עושה לי "נה"	השליך אותו לסל	אחד על המחבת...

רעיונות לפעילויות:

1. האזנה לליד, לימוד השיר עם הטקסט המתורגם ובסולפז', עם פרטיטורה. (החלק הפשוט)
2. זיהוי המבנה, החלקים החוזרים לעומת השינוי. מתן כותרת לכל חלק.
3. זיהוי הדמויות המשתתפות: המספר, הדג, הדייג ומקומם בשיר. מה קרה לכל אחת מהן?
4. דיון על המשמעות של הטקסט ואופן ביטויו במוסיקה. (המים, האוירה: שלוה, מתח
5. ציור תמונה אחת לפי בחירת הילד מתוך ההתרחשויות בשיר (יצירת קולאז' כיתתי)
6. האזנה לפרק הרביעי (נושא ווריאציות) מתוך חמישיית דג השמך D667 מאת שוברט
7. יצירת קומיקס בששה חלקים, הדג מופיע בכולם, בכל משבצת תיאור: מה קורה לדג?

ריקוד הברבורים הקטנים מתוך אגם הברבורים

ריקוד הברבורים הקטנים המפורסם מתוך הבלט "אגם הברבורים" הוא ריקוד של ארבעה ברבורים צעירים, הרוקדים יחד בצעדים קטנים ומדודים.

מבנה הקטע:

מבוא קצר	חלק א	חלק א	חלק ב	חלק ב	חלק א	חלק א	קודה

המאפיינים:

ליווי בסטקטו של קפיצות בקווינטה בבאס, ומעליו תנועה בשמיניות מקושטות בחלק א', ובתנועה בחלקי 16 ובהמיולות בחלק ב', מעל באס בשמיניות נפרדות על הפעמה.

רעיונות לפעילויות:

1. האזנה ותנועה: בחלק א' דגש על הבס, מעין תקתוק שעון, ובחלק ב' על ה"מגלשות" של חלקי ה -16. אפשר לנוע בתחילה בישיבה, אחר כך בחדר, כמו ברבורים קטנים.
2. מתחלקים לרביעיות. לכל "ברבור" קטע משלו לנוע לפי המוסיקה. בקודה אפשר לרקוד ביחד עד פריז הסיום. כל רביעיה יכולה להכין "הופעה" קטנה בפני כולם.
3. פרטיטורה גראפית שהיא מעין משחק עם "חיילים" כמו בסולמות וחבלים. הילדים יקבלו תפקידים ויבצעו עם החייל על גבי הפרטיטורה (על הלוח, על הרצפה, בדף עבודה).
4. עבודה עם מקלות וברבורים מנייר, על פי חלוקות שונות, יחד ולחוד. רצוי להתייחס למוטיבים הבולטים (השמיניות בסטקטו, ה"מגלשות" בלגטו, ההמיולות, שינויי הגובה, כפי שבאים לידי ביטוי בפרטיטורה הגרפית..
5. להראות לילדים את הכוראוגרפיה המפורסמת מתוך הבלט המקורי, את העיבודים השונים (מצויר, משוחק, עם טעויות, גברים רוקדים ועוד) וההומור סביב קטע זה.
6. מה קורה בסיום? (רעיונות של הילדים: קופצים למים? קדים קידה? מתחבקים?)
7. זיהוי תכונות הברבור במוסיקה: האזנה לברבור מתוך "קרנבל החיות" מאת סן סאנס, לסצנה מתוך "אגם הברבורים" מאת צ'ייקובסקי. זיהוי התכונות וההבדלים במוסיקה.

פרטיטורה גרפית אפשרית:

פתיחה

חלק א

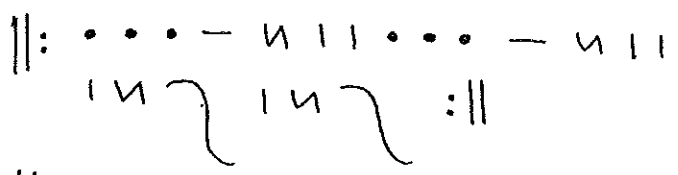

חלק ב

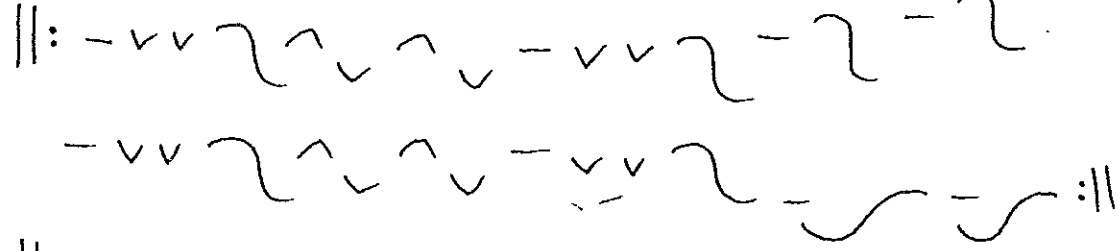

חלק א

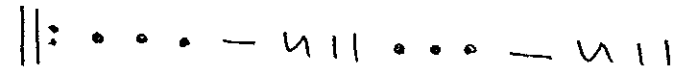

קודה

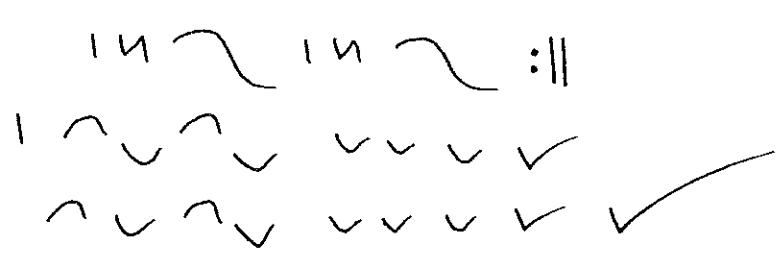

ריקוד הליצנים מתוך חלום ליל קיץ

ריקוד הליצנים מופיע עם סיום המחזה של בעלי המלאכה, כאשר הדוכס מבקש שיוותרו על האפילוג של המחזה וירקדו את ריקוד הברגמסק (מחול עממי ממחוז ברגמו בצפון איטליה), הוא ריקוד הליצנים. כלפי בעלי מלאכה והמחזה שלהם מופנים לעג והתנשאות מצד בני האצולה הצופים בהם. מנדלסון הלחין לריקוד מוסיקה כפרית, בהומור ובפשטות, בפרימיטיביות מכוונת. המוטיבים לקוחים מהפתיחה, בהרחבה ופיתוח השימוש בהם גולמני ומחוייך.

התכונות הבולטות: משקל אלה-ברווה, אופי ריקודי, מבדח וליצני, פיסוק סימטרי האופייני לריקוד (שש חטיבות בנות שמונה תיבות החוזרות על עצמן), אוסטינטו חלקי, אימוץ נושאים מהפתיחה, אופן הלחנה פשטני, לכאורה כשל מלחין חסר מיומנות ולא מוכשר במיוחד, הרמוניה פשוטה, בדרגות הבסיסיות, בטונליות קבועה, במבנה ברור וקצר. כל אלו הם בבחינת חיזוק והדגשה לגולמיות המגושמת של בעלי המלאכה, הרואים עצמם כשחקנים מדופלמים, ואולי אף כרקדנים, ותמיכה לאקט הקומי והמשעשע, עם האבסורדיות שבו בתוכן ובצורה. הריקוד מסתיים בפורטיסימו ונשמע קטוע, כאילו הופסק בכוונה על ידי הדוכס, ששבע כנראה מהמראות של השחקנים "המדופלמים" שנראו כגלמים מגושמים. .

ריקוד הליצנים כהמשך למוטיב בעלי המלאכה בפתיחה, בעוד יותר גרוטסקיות וגיחוך, הוא הוכחה נוספת להכרות העמוקה והמתכוונת של מנדלסון את המחזה על דקויותיו, ליכולתו לאפיין את הדמויות באופן עקבי ומוחשי ולאחדות בין הפתיחה לבין המוסיקה למחזה, כאילו היו יצירה אחת שנכתבה בשלמות, בנשימה אחת.

מבנה וניתוח הריקוד:

פתיחה	א'	ב'	ג'	ד' (א')	ה'	ו' (ב' 1)	**סיום**
קצרה	נושא	סולם עולה	צלילים	נושא	מוטיב	עוצמה	קצר
קצבית	ריקודי	במינור	שקטים	ריקודי	ראשון	שקטה	בפורטיסימו
הכרזה	נעירה	סקווונצות	שני	נעירה	חוזר	סקווונצות	מתוך
תרועה	סולם	שני	רבדים:	סולם	כאוסטינטו	על מוטיב	הנושא
	עולה	אקורדים	אוסטינטו	עולה	גבוה	מנוקד	הריקודי
	סקווונצות	נמרצים	נעירות	סקווונצות	צעדים	בבאס	
	מנוקדות	בפורטיסימו	נושא	מנוקדות	איטיים	קוורטה	
	עולות		ריקודי	עולות	נמוכים	בעליה	
	פעמיים	**פעמיים**	**פעמיים**	**פעמיים**	**פעמיים**	**פעמיים**	

רעיונות לפעילויות:

1. האזנה ליצירה בלי רקע מוקדם. מה אנחנו שומעים מבחינת הסגנון? למי מתאים הריקוד? לנסיכים ואצילים? לאנשי העיר? לאנשי הכפר? למה? מה מרמז על כך?
2. תיאור להקת ליצנים שמגיעה אל הכפר, או עולה על הבמה. מה תפקידם? מה מצופה מהם? הילדים צריכים לאפיין את הליצנים השונים מבחינת מראה, אופי, מופע הליצנות שלהם וסדר המופע. כל ילד יבחר איזה ליצן הוא רוצה להיות, ויחבר תנועות מתאימות.
3. הכיתה תחבר ריקוד משותף בו משתתפים כל הליצנים השונים, לסירוגין וביחד, על פי מבנה המוסיקה. אפשר לצרף תלבושות ואביזרים.
4. איך נשמע הסיום? מדוע? מה הקשר למיקום הריקוד במחזה? להוסיף להמחזה...
5. נגינת הבורדון החוזר, הקשה בתוף, זיהוי בשמיעה , שירה ונגינה של קוורטה בעלייה.
6. קריאה בנוסח המקוצר של "חלום ליל קיץ", בקטעים הרלוונטיים (בעלי המלאכה, טיטניה והחמור, המחזה לחתונה, ואף השוואה למארש החתונה החגיגי והמפואר).
7. זיהוי מוטיב נעירת החמור (אי אה.., אי אה..), באילו חלקים וכמה פעמים מופיעה? האם תמיד זהה בעוצמתה ובאופייה? האם תמיד גלויה ובולטת? סיבות אפשריות?
8. צפייה בקטעי וידאו מתוך "חלום ליל קיץ" מצויר, בבלט ובסרט קולנוע.

מארש החתונה מתוך חלום ליל קיץ

מארש החתונה המפורסם מופיע לקראת תום המחזה, כשפגו הכישופים, הזוגות חזרו זה אל זו, ליל הקיץ מסתיים ואור חדש עולה, ונערכת חתונה משותפת לדוכס ולזוגות הצעירים. החגיגיות, ההוד וההדר מקבלים את מלוא הביטוי בצלילי במארש שכתב מנדלסון, אשר זכה לקיום משל עצמו כמלווה טקסי כלולות בכל מיני מקומות וזמנים, הרחק מהקשרו המקורי.

תכונות בולטות במארש : אופי חגיגי מאוד, מבנה ברור, ניגודי אופי קיצוניים בין החלקים השונים, חזרות מדויקות על רוב המשפטים, תפקיד מרשים לכלי הנשיפה ממתכת.

מבנה וניתוח המארש :

א	ב	א	ג	א	קודה
תרועת	בסולם	מלודיה א	מנגינה	מנגינה א	קצרה
פתיחה	הדומיננטה	מלודיה ב	שירתית	מנגינה ב	ומסכמת
בטריולות	מקצב מנוקד	לסירוגין	בלגאטו,	טרילים	
מנגינה א	אופי רך		מנוגדת לאופי	מקשטים	
מנגינה ב	ספורצנדים		המארש	לסירוגין	
לסירוגין					
אא באבא	אא באבא	אא באבא		אא באבא	

רעיונות לפעילויות :

1. עיסוק בטריולה ובמקצב של התרועה הפותחת : הקשה, קריאה מהלוח, הוספת טקסט
2. התייחסות לצלילים : בניית הארפגיו עם תוספת האקורדים : נגינה, עקיבה
3. האזנה לתרועת הפתיחה. לאן שולחת אותנו פתיחה כזו? למה היא מכינה אותנו? למה אנחנו מצפים? לאיזה אירוע זה יכול להתאים?
4. האזנה למנגינה א (חלק ראשון), עקיבה אחר התווים, זיהוי הכיווניות, נסיון לבצע בעזרת צלילונים, קלידים.
5. נסיון לעמוד על ההבדל בין התרועה הפותחת לבין המנגינה הראשונה מבחינת הכיוונים, ומה זה תורם להרגשת המאזינים (בניית מתח, עלייה וציפיה לקראת, שיא וירידה, שוב עליה ובניית מתח, וירידה נוספת עם סגירה).
6. מדוע מארש? מדוע חתונה? נסיון לצעוד בזוגות, לעבור תחת שער חגיגי. בכל משפט נכנס עוד זוג, עד סיום חלק א.
7. האזנה לחטיבות הנוספות. מה יכולה להיות ההתרחשות בזמן זה? לדוגמא : א : הכרזת אירוע החתונה, כניסת הזוגות. ב :כל זוג פונה זה אל זה, קד קידה, מתרחק ומתקרב. ג : האורחים באים לברך, ללחוץ את ידי החתנים והכלות, חיבוק ונשיקה (בכאילו...), הבאת מתנות וכו'... אפשר לבנות סיפור ולהמחיז אותו, בהדרגה.
8. הילדים יביאו תמונות של הוריהם ביום נישואיהם, ואפשר לערוך מצגת (אפילו כחידון) בליווי המארש ברקע.
9. תצוגת אופנה של חתנים וכלות, תנועת המציגים על פי מבנה המוסיקה.
10. צפייה בקטעי יו טיוב עם מארש החתונה (תזמורת, קטעי סרטים, מצוייר ועוד)

התרועה :

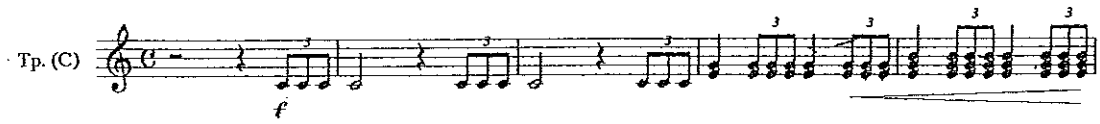

המנגינה הראשית :

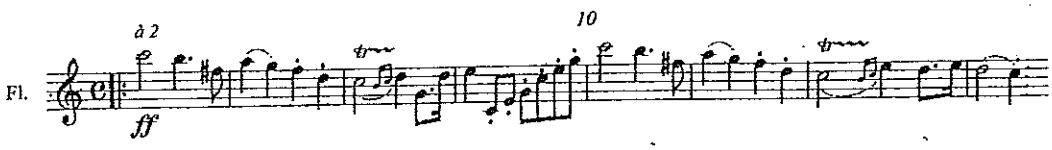

באראון מלך ההר (ריקוד הטרולים) מתוך פר ג'ינט

פר בורח מהכפר לאחר שאינגריד ארוסתו נישאת לאחר, ונפרד מאמו אוזה ומסולבג, הנערה החדשה שפגש. ההרפתקאה הראשונה שלו מתרחשת במערה של ברוז, מלך הטרולים שוכני ההרים. הוא מגיע עייף ושומע צחוק אדיר המטלטל אותו, צחוקה של בת מלך ההר. הם מתאהבים ומכריזים על רצונם להינשא. במערה שוכנים לצד המלך טרולים, גמדים, מכשפות ושדונים אשר כנראה אינם אוהבים את הרעיון ורודפים אחרי פר המבוהל, הבורח עד מחוץ למערה.

הפרק, ספק מארש ספק ריקוד, בנוי כולו מנושא בעל אוסטינטו ריתמי קבוע של ארבע תיבות, עם מלודיה פשוטה בסי מינור, המתחלפת לפה דיאז מינור. המלודיה מופיעה בזוגות ועוברת מטוניקה לדומיננטה ללא פתרון טונאלי. הפרק מתפתח בהדרגה מאוירת מסתורין אפלולית ומתוחה אל אווירת אקסטזה סוערת בה מתואר המרדף של הטרולים אחר פר המבוהל. ההתעצמות כוללת מרקם עמוס יותר, הגברה הדרגתית דל העוצמה, האצה הדרגתית של הטמפו, הרחבת המנעד התזמורתי והעשרת התזמור.

מבנה הפרק:

חטיבה א' 6 הופעות של הנושא, בזוגות. צליל ממושך וחרישי בקרנות, הופעת הנושא בכלי מיתר נמוכים בפיציקטו, בטמפו מתון, בעוצמה שקטה ומוטעמת..הפגוט, הקרן והטימפני מוסיפים את האוסטינטו של הקווינטות בעליה, צעדי הטרולים. החלפת תפקידים בין הכלים. הופעת הנושא בדומיננטה. הופעת הנושא בטוניקה עם סיום "סוגר" על סי.
חטיבה ב' 6 הופעות של הנושא, בזוגות. צלילים בהירים, פיציקטו בכינורות בליווי חלילים, קלרינטים וקרנות, קווים קונטרפונקטיים עדינים, (קווינטולות בכלי הקשת), מרקם עשיר יותר, האצה הדרגתית, לקראת אווירת הסחרור.
חטיבה ג' 6 הופעות של הנושא, בזוגות. פורטיסימו, תזמור מלא, צלילים גבוהים בכלי הנשיפה מעץ, מצלתיים, טימפני, אווירת סחרור תוך כדי התעצמות הופעת הנושא בזוגות.
חטיבה מסיימת: קודה דינמיקה מתגברת, טמפו מואץ, שתי דמימות, התפרצות אחרונה, פעמות הרבעים בטימפני ובכלי הנשיפה ממתכת, טרמולו בטימפני ואקורד סיום של כל התזמורת.

רעיונות לפעילויות:

1. הכרות עם סיפור הרקע, תיאור הסצנה. (למה הם רודפים אחריו, מה לא בסדר? מה פר עשה? מי נתן את הפקודה? מה תפקיד הטרולים והשדים? איך הם נראים?)
2. הקשת המקצב עם הוראות ביצוע משתנות (לאט-מהר, חלש –חזק) תוך קריאה ועקיבה. אפשר להיעזר בחפצים כמו קוביות בגודל יחיד וכפול.
3. שירת המנגינה בגבהים השונים, אפשר לצרף טקסט:

אוצה רוצה חיש מהר, היזהר, הישמר אוצה רוצה חיש מהר לפני שתיתפס פר	ברח מיד מן המערה, היזהר, הסתתר, כי אתה בסכנה רודפים אחריך פר

4. נגינת המנגינה החוזרת בצלילונים, תשומת לב לעלייה בקווינטה, מה היא יכולה לבטא?
5. זיהוי משפטים פתוחים וסגורים: טוניקה ודומיננטה.
6. שאלות: מדוע המוסיקה מתעצמת ומואצת? איזו הרגשה זה נותן למאזינים וכמובן לפר? מה יוצר את תחושת המרדף? האם לדעתכם פר נתפס בסוף?
7. ביצוע בתנועה ודרמה, או המחשה בעזרת בובות טרולים, ציורים, קומיקס: ההגעה של פר למערה, המלך, הבת הצוחקת, פר המתאהב, הכרזת הנישואין, הרדיפה והבריחה, היציאה מהמערה.
8. צפייה בגרסאות שונות, מצולמות ומצוירות

שיר ערש מאת נתן אלתרמן וסשה ארגוב

שיר ערש נכתב על ידי אלתרמן וארגוב עבור המחזמר "אסתר המלכה", בשנת 1965. במחזה שר ליצן החצר את השיר למלך אחשוורוש בלילה שבו נדדה שנת המלך. המחזמר לא זכה להצלחה וירד מבימת התיאטרון הקאמרי עד מהרה, אך נותר בזיכרון הציבורי תרבותי כנכס צאן ברזל, וזכה לביצועים רבים. בין היתר צורף למחזמר המצליח "שלמה המלך ושלמי הסנדלר" בהפקה החדשה.

לשיר ששה בתים, המולחנים בשתי חטיבות מוסיקליות. הליצן שר אותו באוזני המלך ומנסה להרגיע אותו מטרדות היום ועזור לו להירדם. שלוש פעמים המלך "מתערב" (המשפטים עם המרכאות) בהערות מטופשות, והליצן (המבוגר האחראי) מתעלם, או משתיק, וממשיך במשימתו.

השיר נבחר בשל היותו סיפורי ובשל הקשר הנפלא (המושלם) בין הטקסט למוסיקה. הוא אינו מיועד לשירת הילדים, אלא להאזנה.

היכל ועיר נדמו **פתע** ונשתתקו שוקי **פרס** ורק אי שמה קלר**ינטה** וקול כינור וקונטר**בס** מלחשים אל תתל**בטה** ושקט, שקט **הס**	כל רוגז וחמות **וטורח** ותאוות וחרוק **שן** עברו חלפו כעוברי **אורח** "שיעברו אני **ישן**"... גם שאלות לשאול אין **צורך** ואין תועלת **אין**
אומנם רדפנו הב**לים** אבל הנה הראש הר**כנו** אם כתר הוא נושא או **דלי** אין שום הבדל בסוף יישן **הוא** והיי לי **לו** והיי לו **לי** והיי לי לנו לכו**לנו**	רוב נגינות יש וצלי**לים** אך שיר הערש שי**דענו** ושנחבא אל הכ**לים** רק הוא בסוף נשאר את**נו** נש**אר** ו**שר** הניחו **לי** הניחו **לנו** לכו**לנו**
נום תפוח נומה **עץ** נומה מלך נומה **לץ** נומו נהרות **וחוף** נומו חצוצרות **ותוף** "אולי בכל זאת רבע **עוף**?"... לא, לא **סוף**.	נומי דרך בא **הקץ** נומה מלך בא **הלץ** נומו רוח ומפ**רש** הרגעו תולדות **פרס** "שייכבו את הפ**נס**"... כן, כן, **הס**

רעיונות לפעילויות:

1. האזנה לשיר, התרשמות מהאוירה. בחירה מתוך כותרות אפשריות: שיר אהבה? מצעד צבאי? שיר ערש? שיר המיועד לריקוד? מה הוביל לבחירה בשיר ערש במילים? (נדמו, נשתתקו, מלחשים, שקט, הס, הראש הרכנו, בסוף יישן הוא, נום, סוף, שיר הערש, נחבא אל הכלים, הניחו, נומי, נומו, הרגעו, שיכבו את הפנס). ובמוסיקה?
2. משקל משולש לשיר, מה הוא תורם לאוירה? נסיון לשיר בארבעה רבעים.
3. מילים "מוסיקליות" במיוחד: קלרינטה, כינור, קונטרבס (זיהוי בביצועים השונים)
4. נסיון לדמיין את הסיפור על־ידי המחזה: המלך מנסה להירדם אך הוא מוטרד (ממה למשל?) הליצן, שבדרך כלל תפקידו להצחיק ולשעשע, מתבקש לעזור לו לעבור ממצב של ערנות למצב של רוגע, מנוחה, שינה. (מה יכול לעזור לו להירדם? מה עוזר לכם להירדם?)
5. האזנה לביצועים שונים, הבחנה בסגנון. הבחנה בקולו של סשה ארגוב חצי מדבר חצי שר את משפטי המלך בביצוע עם מתי כספי (מתוך מתתיהו ואלכסנדר).
6. ציור של הסצנה. מה עובר על המלך? מה עובר על הליצן? מי יותר עייף, מי יותר ערני?

שיר ההפלגה ("מפרשי להב") מאת לאה גולדברג ועקיבא נוף

שירה של לאה גולדברג "שיר ההפלגה" נדפס לראשונה בעיתון "דבר לילדים" בשנת 1948, ואחר כך בספר "מה עושות האילות" בשנת 1957. השיר הולחן על ידי יששכר מירון. בשנת 1972 הוא זכה לשני לחנים חדשים, מאת סשה ארגוב, ועקיבא נוף. השיר בלחנו של עקיבא נוף בוצע לראשונה בפסטיבל הזמר לילדים מס' 3 בעיבודו של אילן מוכיח, בביצוע הזמר לואיז'י.

כל זה היה, היה היה
לפני הרבה שנים:
בים הפליגה אניה
ולה שלושה תרנים.

שלושה תרנים לאניה
ומפרשי זהב,
ועל סיפון האניה
טווס יפה זנב.

פזמון:
שלושה תרנים לאניה
ומפרשי זהב,
ועל סיפון האניה
טווס יפה זנב.

והטווס הדור מאוד
ועל זנבו כתובים
גם מזמורים גם אגדות
בשפת הכוכבים

ומלחים ודייגים
במעגל גדול -
ממזמוריו מתמוגגים
שרים אותם בקול.

שלושה תרנים לאניה...

שרים את שיר הכוכבים,
קוראים האגדות
ולגלים השובבים
חדים אלפי חידות

ודגי זהב – יפי סנפיר
מן המצולה עולים
לשמוע אגדה ושיר
על נדנדת גלים.

שלושה תרנים לאניה...

וכך שרים המלחים
גדול הוא העולם
יש בו פרחים יש בו חוחים
יש יבשה וים

יש בו גלים, יש בו חופים
יש שקט, יש סופה
אך מאלפי דברים יפים
ההפלגה יפה

שלושה תרנים לאניה...

רעיונות לפעילויות:

1. קריאת הטקסט, התייחסות לחריזה ומשקל, לכתיבתה הכל כך מוסיקלית של לאה גולדברג.
2. ביטויים, ניגודים ודימויים מיוחדים בשיר: בשפת הכוכבים, ולגלים השובבים חדים אלפי חידות, דגי זהב, יפי סנפיר, על נדנדת גלים, גדול הוא העולם, יש בו פרחים יש בו חוחים, יש יבשה וים, יש בו גלים, יש בו חופים, יש שקט, יש סופה.
3. לאיזו מנגינה אתם מצפים? שמחה? סוערת? קופצנית? איטית?
4. לימוד השיר בליווי המורה. זיהוי הבתים והפזמון החוזר. האם יש טקסט מסוים שחוזר פעמיים אך במנגינה שונה?
5. כיצד בנויה המנגינה? משפטים פתוחים וסגורים, כיווניות.
6. האזנה לביצועים השונים.
7. למתקדמים: האזנה ללחן של סשה ארגוב. האם דומה או שונה? במה? (משקל, אופי, מילים, חלוקה ועוד).
8. ציור של מה שמתאר השיר, התייחסות לצבעוניות (מפרשי זהב, ים כחול, טווס צבעוני) ועוד ועוד.

מפגש פרמה מס' 2:

הכנה לקונצרט הסימפוני תשע"ו:

מוסיקה מספרת סיפור

הפתיחה ל"חלום ליל קיץ" מאת מנדלסון

רקע על מנדלסון והפתיחה ל"חלום ליל קיץ"

מנדלסון גדל בבית שהיה למרכז חברתי אומנותי ואינטלקטואלי, בו נוגנו יצירות מפרי עטו ובביצועו, לצד יצירות של אמנים יידועי שם מעולם המוסיקה והספרות. מיטב הסופרים והמשוררים הגיעו לבית המשפחה, והילדים נחשפו לתרבות ואמנות מגיל צעיר מאוד. מנדלסון קרא בצעירותו את המחזה "חלום ליל קיץ" מאת שייקספיר, התרשם ואהב מאוד ובשנת 1826, כשהוא נער בן 17, חל לדבריו "לחלום חלום ליל קיץ"... וכתב את הפתיחה אופוס 21.

הפתיחה כז'אנר בתקופה הרומנטית היתה יצירה תזמורתית סימפונית בת פרק אחד, עצמאית ובעלת זיקה לתוכן חוץ מוסיקלי. מלחיני התקופה נמשכו אל המסתורין, הפנטזיה והקסם, החריגה מן המבנים הקלאסיים המחייבים והיכולת להביע באופן חופשי תחושות ורגשות, ללא מחויבות לסדר העלילה. היצירה נכתבה בתחילה לפסנתר בארבע ידיים, ובוצעה על ידי מנדלסון ואחותו פאני, במסגרת משפחתית. מאוחר יותר הוא תזמר את היצירה, שבוצעה לראשונה בשנת 1827 בשטטין, בקונצרט תחת כיפת השמיים. מנדלסון הכיר היטב את המחזה, והפתיחה, עליה שקד במשך שנה של עבודה מאומצת, נחשבת לאחת מיצירות המופת שלו, ומן המפורסמות והאהובות ברפרטואר המוסיקה האומנותית המערבית. הפתיחה מיטיבה להעביר את מורכבות המחזה על רבדיו השונים, בין מציאות וחלום, ולתאר על ידי המוטיבים השונים את הדמויות הסטגוניות ברוח המחזה, וכמשלימה אותו.

17 שנה מאוחר יותר, בשנת 1843, פנה מלך פרוסיה למנדלסון בבקשה שיכתוב מוסיקה לליווי המחזה "חלום ליל קיץ", לקראת העלאתו בחצרו, בתוספת לפתיחה שכבר היתה קיימת. מנדלסון כתב 12 קטעים ופינאלה, שבוצעו בין הסצינות וכליווי להן בהצגה בתיאטרון. התוצאה עלתה על כל הציפיות, כאשר מנדלסון חזר על רעיונות שהופיעו בפתיחה, בהרחבה ובפיתוח, בתיאום מלא ובאחדות סגנונית, עד כי קשה להבחין שעברו כל כך הרבה שנים בין כתיבת שני חלקי היצירה. המחזה בליווי המוסיקה הועלה לראשונה ב-14 באוקטובר 1843, בפוטסדאם. לאחר **מרש החתונה** נעמד כל הקהל על רגליו והריע במשך דקות ארוכות. המוסיקה מכילה קטעי ביניים קצרים (אינטרלודים), שירים וליווי לריקודים ולאפיזודות, ומיטיבה לשרת את הטקסט ואת הדרמה. קטעי המוסיקה כל כך שלמים ובעלי ערך בפני עצמם, שמקובל לנגן את המוסיקה ל"חלום ליל קיץ" גם ללא המחזה, כסוויטה תזמורתית עצמאית הכוללת את הפרקים: **הפתיחה**, הסקרצו, האינטרמצו, הנוקטורנו **ומרש החתונה**, כולם מפורסמים מאוד ואהובים.

על הפתיחה אופוס 21

הפתיחה "חלום ליל קיץ" כתובה בצורת הסונטה הקלאסית, אך יש בה את כל המאפיינים של יצירה רומנטית מוקדמת מבחינת ריבוי הנושאים, ההרמוניות, המצלולים והצבעים, פיתוח המוטיבים והחזרה עליהם עם שינוי, אופי הנושאים, הכרומאטיקה, המודולציות, הגיוון הריתמי והסגנון האקספרסיבי עם ההתייחסות אל התוכן החוץ מוסיקלי. מבנה הפתיחה כולל תצוגה ובה חטיבת נושאים ראשונה, גשר וחטיבת נושאים שניה, פיתוח קצר, רפריזה המכילה שינויים וחידושים ולאחריה קודה. היא מסתיימת בדיוק באופן בו התחילה, כעין סגירת מעגל, על פי התפיסה המעגלית המבטאת את אחדות היצירה ברומנטיקה, במיניאטורה המכילה דרמה שלמה.

מבנה וניתוח הפתיחה (חלק ראשון, תצוגה, עד 3:55)

	חלוקה למוטיבים והתרחשויות	אופי ואוירה	אמצעים מוסיקליים
1 0:00	פתיחה	עדין ומותח, חגיגי, שער לעולם הפיות החלומי, הדמיוני והקסום, הזמנה פתיחת מסך	ארבעה אקורדים בצלילים ממושכים, כלי נשיפה מעץ
2 0:20	מוטיב **הפיות** (סקרצו) חלום כישוף	תנועה מתמדת ומהירה, מעוף קלילות, זריזות משימתיות, חריצות מסתוריות, קסם מעצור, תזכורת	מינור, צלילים שקטים, קלילים וקפיציים בכינורות סטקטו "מרפרף", מהיר נגיעות פיציקטו (בקוורטה) הפוגה של אקורד
3 1:05	המוטיב **המלכותי** (יציאה לצייד) מציאות מעמד גבוה	חגיגיות מלכותיות כבוד נחישות מעשיות קלילות מול "כובד" (כבוד/כובד)	מז'ור, פורטיסימו כל התזמורת נושא מלודי תרועות רמות סולמות יורדים בכלי העץ מוטיבים ריתמיים בכלי הקשת בסקוונצות עולות
4 1:35	שילוב בין שני המוטיבים	גודש ועומס	הכינורות בנושא ה"מרפרף" בעוצמה, צלילים ממושכים בכלי הנשיפה, שלושה צלילי בס מוזר, "מאיים" תרועה "מסכמת" במקצב מנוקד
5 1:55 2:01	מעבר קצר מוטיב **האהבה** (נוקטורנו)	שינוי אוירה התבהרות, פינוי מקום, התפוגגות רוך, נועם, רומנטיקה רוחב הבעת רגשות	דו שיח בין הכינורות לכלי הנשיפה מעץ במרקם דליל, שקט "שקוף" מלודיה לירית בקלרינט, מרקם פוליפוני עדין בכלי נשיפה, ויולה "מרפרפת", סולם יורד בצ'לו מנגינה לירית בכינורות
6 2:35	האהבה והסיפור חלום בשילוב תרועות ממלכתיות מציאות	הרומנטיקה פוגשת את המעשיות ליריות בלגטו מול תרועות בסטקטו	תרועות נרמזות בקוורטות לסירוגין עם המנגינה הלירית בכינורות עלייה, התעצמות, התחדדות סולם מתגלגל ויורד
7 3:02	מוטיב **בעלי המלאכה** מציאות מעמד נמוך (פשטות/טיפשות)	גסות, ארציות, בוטות הומור "נעירות חמור"	שבעה צלילי בס סטטי וכבד מקצב ריקודי, מנגינה סיבובית: ברגמסק סוער וליצני קפיצת נונה בירידה, חיקוי
8 3:29	מוטיב **מלכותי** מעמד גבוה וקובע מציאות	תרועה החלטיות חגיגיות נחישות סיכום	קוורטות, מקצב מנוקד דו שיח חיקויי בין כלי הנשיפה ממתכת לכלי הקשת, מקצב נינוח ארפז' יורד בפורטיסימו **סיום התצוגה**

(ראה בנספח ניתוח של הפתיחה המלאה בצירוף דוגמאות תווים)

רעיונות לפעילויות:

1. הסבר: מהי **פתיחה**, מהן מטרותיה, מה תפקידה, מה מצופה מהמאזינים, מהקהל. סממנים של פתיחה: התחלה חגיגית, קריאה לתשומת לב, הזמנה לקשב, יצירת מתח וסקרנות, רקע ואוירה כללית לפני שנכנסים אל תוך סיפור העלילה, תפאורה צלילית, מסגרת של מקום וזמן, רמז להתרחשויות שיבואו, "מנה ראשונה – מתאבן", הצצה.
2. רקע על המחזה **מאת** שקספיר, תקציר העלילה (רק הפרטים הרלוונטיים)
3. רקע על מנדלסון הצעיר ופגישתו עם המחזה, על הרקע לכתיבת המוסיקה לפתיחה.
4. הצעות לניתוח הדמויות וההתרחשויות:

מציאות	**חלום, דמיון**
ארמון יום אצילים בעלי המלאכה: עבודה יציאה לצייד תרועות מלכותיות חוק וסדר שידוך מתאים חתונה	יער לילה דמויות מכושפות: פיות, שדונים חזרות להופעת בעלי המלאכה, ליצנים אהבה, חיזור, שינה, התעוררות אבקת הקסמים כישוף, אי סדר, שבירת החוקים אהבת אמת ריחוף מעל ההתרחשויות

אנשי הארמון: בני האצולה	**בעלי המלאכה (להקת שחקנים חובבים בחצר הארמון)**	**דמויות היער**
הדוכס ואשתו לעתיד האוהבים הצעירים (האב, שר הנשף)	נגר, אורג, מתקן מפוחים, פחח, חרט, חיט (ליצנים, חמור)	מלכת הפיות והפיות מלך היער והשדונים השדון

5. על פי מה שלמדנו: הפתיחה ומטרותיה ועלילת המחזה, **מה אנו מצפים שיופיע בפתיחה?** אפשר לערוך רשימה של רעיונות, ולאחר ההאזנה לבדוק שאכן הופיעו. לדוגמא:
מוסיקה קלילה ומהירה ("מעופפת") מול מוסיקה כבדה ומלכותית
מוסיקה לאור יום: מעשיות, לעומת מוסיקה ללילה, חלומית: קסם, כישוף, מסתורין
תרועות חצוצרות המלך: לבשר את הגעתם
מוסיקה רכה ונעימה: האוהבים הצעירים, החולמים
מוסיקה חזקה, משתוללת, מצחיקה, לריקוד הליצנים (בעלי המלאכה)
מוסיקה לפתיחת המסך, מתח, סימני שאלה: מה עומד להתרחש?
6. **האזנה לפתיחה**: זיהוי השינויים הרבים באווירה ובהתרחשות, חלוקה לחלקים, מספור ומתן כותרת, בחירת סמל או אביזר לכל חלק. מסך, מספרים 1-4, כנפיים קטנות, מקל קסמים, אבקת כישוף, כתר וגלימה, חצוצרה, מצנפת ליצן, כלי עבודה, לב, אוזני חמור.
7. **חלוקה לתפקידים** על פי חלקי הפתיחה: דמויות ביער, אנשי הארמון, בעלי המלאכה (הליצנים) **וביצוע בתנועה ובמשחק** של תצוגת הפתיחה, לסירוגין על פי הופעתם כפי שרומזת המוסיקה. בעצם מעין מיני מחזה, סוג של פרומו לקראת הדבר האמיתי.
8. כל ילד יבחר מה הוא רוצה **לצייר**: דמות מתוך המחזה כפי שהוא מתאר אותה לעצמו, או התרחשות מתוך המחזה. אפשר להכין מראש אפשרויות לבחירה:
דמויות: הדוכס, אחד האוהבים הצעירים, אחת האוהבות הצעירות, מלכת הפיות, מלך היער, פיה, שדון, בעל מלאכה, ליצן, חמור.
התרחשויות: הפיות והשדונים ביער, ריקוד הליצנים ביער, החמור ומלכת הפיות, השדון מפזר את אבקת הכישוף על פני הישנים, החתונה, תמונת צייד ביער, הזוגות האוהבים.
9. **חידון**: על פי הציורים, צריכה הכיתה לזהות את הדמות או את התמונה מתוך המחזה.
10. לסיכום: ביצוע "שלם" של "**חלום ליל קיץ**": הפתיחה, ריקוד הליצנים ומארש החתונה.

סצנה (תמונה ראשונה) מתוך "אגם הברבורים" מאת צ'ייקובסקי

רקע לבלט "אגם הברבורים" אופ. 20 מאת צ'ייקובסקי

המוסיקה לבלט נכתבה על ידי צ'ייקובסקי בשנים 1875-1876 והבלט הועלה לראשונה בגרסתו המוקדמת, "האגם של הברבורים" בשנת 1877, בתיאטרון הבולשוי במוסקבה. בשנת 1895, לאחר מותו של צ'ייקובסקי, הועלתה הגרסה המלאה והמוכרת כד היום. הבלט, בארבע מערכות, מבוסס על אגדות עם רוסיות בשילוב עם אגדה גרמנית עתיקה.

על נעימת הנושא (סצנה) מתוך "אגם הברבורים" מאת צ'ייקובסקי

סצנה: חלק ממערכה במחזה, תמונה, מעמד, הופעה.

ברבור בתרבות האירופית: סמל ליופי, טוהר, כליל השלמות. הביטוי **שירת הברבור**: מקורו באגדה על שיר מיוחד ששר הברבור לפני מותו, מטאפורה למפעלו האחרון של אדם.

אגם: גוף גדול של מים (בדרך כלל מתוקים), המוקף ביבשה. אירופה משופעת באגמים.

הקשר בין המוסיקה לעלילה: הברון פון רוטברט, המכשף הרשע הפך את אודט וחברותיה לברבורים השטים באגם. כך לא יוכל הנסיך זיגפריד למצוא את אהובתו ולהינשא לה. רק עם רדת הלילה מוסר הכישוף והן חוזרות להיות נערות, אך עם שחר שוב חוזרות להיות ברבורים באגם. המנגינה הראשית היפה והזורמת יכולה לרמוז על הברבור הגאה השט באגם להנאתו, אך מיד מגיעים צלילים וצבעים קצת אחרים, המזכירים שלא הכל יפה, זך וטהור כל כך, שנשקפת סכנה וכוחות רשע פועלים בסביבה, ורק אהבת אמת תציל מידם.

מתוך הספר "**אגם הברבורים**" מאת אן נוגנט (1989, ספריית מעריב)

: "... כבר מהצלילים הראשונים של מנגינת הפתיחה, מזהיר אותנו צ'ייקובסקי שאגם הברבורים יהיה בבחינת התנסות מסתורית הטעונה רגשות עזים, והיא תרדוף אותנו זמן רב. מיד בהתחלה אנו מבחינים בעצבותו של הרעיון המרכזי – הברבורים – תחילה באמצעות נגינתו המלנכולית של האבוב, המהדהדת אחר כך בצלילי הקלרינט וממלאת את כלי המיתר וכלי הנשיפה מעץ. מהר מאוד הופכת המוסיקה למבשרת רע ומאיימת, כשהיא נעה במהירות לקראת שיא קודר, שאותו מדגישים קולות הנפץ העולים מכלי הנשיפה, ומיד אחריהם חוזר נושא הברבור, המנוגן בידי כל התזמורת. עתה אנו יודעים, שאנו עומדים לחזות בטרגדיה גדולה, סיפור אהבה רומנטית, שכוחות הרע חרצו את דינה לכליה ..."**מהלך היצירה:**

תיאור הנשמע	מבנה	אופי, אוירה	משמעות אפשרית
אקורד פריטה בנבל	פתיחה קצרה	רוגע אלגנטיות	שימו לב תנועת מים שקטים
נושא באבוב פריטת ארפז'ים בנבל טרמולו במיתרים מנגינה מתונה מתפתחת בסקוונצות בעליה עליה בדינמיקה, כלי מתכת	**חלק א'** פעמיים **חלק ב'** פעמיים בפעם השנייה: הארכה ומתיחה של הסיום	רוגע התפתחות מתח הובלה	תנועה אלגנטית של הברבור השט במים הרגועים כמיהה תחילתה של סערת רגשות, דאגה
מנגינה ראשית בכלי נשיפה ממתכת בליווי התזמורת המנגינה במיתרים ליווי בטריולות בכלי העץ השלמה של כלי נשיפה מתכת הצטרפות כלי נשיפה ממתכת למגינה הראשית אקורדים בכלי המתכת הארכה נוספת	**חלק א'** פעמיים **חלק ב'** פעמיים הארכה ומתיחה תוספת להארכה	עוצמה דרמטיות צליל נעים התגברות "הזזה הצידה" של הרוגע והטוב דרמטיות	שינוי: כוחות רשע כישוף, הפרעה "חזרה לשגרה" עם דפיקות לב התגברות החשש השתלטות כוחות הרשע, פחד סכנה מוחשית קרבה

מנגינה יורדת במיתרים ובכלי המתכת	**קטע מעבר**	ביטול פגיעה ב"שגרה"	אין ברירה התדרדרות
מוטיב מתוך המנגינה הראשית בהרחבה עם תשובה לסירוגין באוף ביט, מנוגן בתזמורת בהובלת המיתרים, והמוטיב בקצרה בכלי הנשיפה מעץ (הגבוהים), בכלי הנשיפה מעץ (הנמוכים) מנגינה אשר הולכת ונחלשת, עד שכמעט נעלמת.	**(חלק א')** **(חלק א')** **(חלק א')**	נחישות כוח היחלשות קודרות התפוגגות היעלמות	נסיון מאבק התגברות פחות פחות נשימה אחרונה ויתור

רעיונות לפעילויות:

1. סיפור המעשה, הכרות עם הנפשות הפועלות: אודט, נערותיה, רוטברד, זיגפריד, אודיל.
2. תיאור חזותי: אגם, ברבורים, הורים, דמעות, מכשף, נסיך, נסיכה, אהבה, טירה, שינוי.
3. מה אנו מצפים לשמוע? רישום השערות.
4. הכרות עם המנגינה הראשית בשירה, נגינה, תנועה. הצעה לפרטיטורה גראפית:

פתיחה	
חלק א'	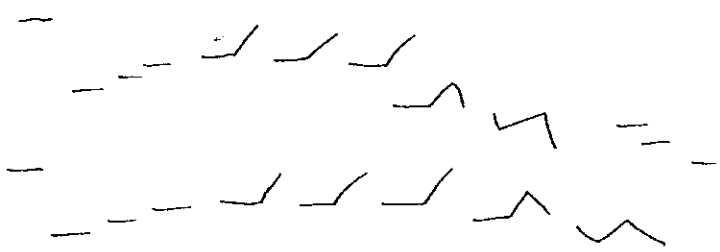
חלק ב'	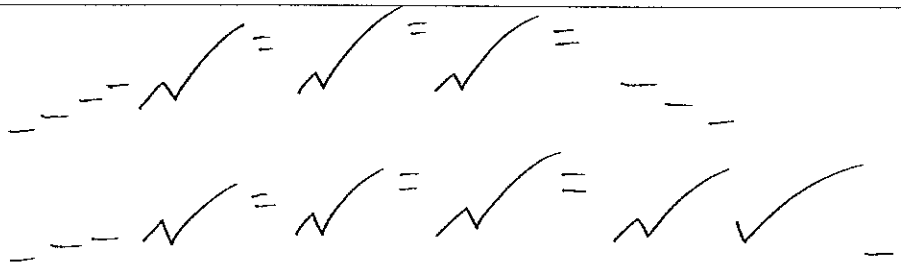

5. האזנה למוסיקה ונסיון לקלוט את האוירה: האם אחידה? משתנה? למה רומזת?
6. חלוקת הקטע לחלקים השונים ומתן כותרת, איפיון, צבע. התייחסות לכלי הנגינה.
7. ביצוע דרמטי, כוריאוגרפיה, ציור דמות או קטע מתוך הסיפור, ציורים בהמשכים. אפשר לשים על היד גרב לבנה וליצור ברבור שנע עם המוסיקה. ביד השניה בד כהה: הסכנה. אפשר לעבוד בזוגות: אחד יבצע את הברבור השט להנאתו, השני את הסכנה האורבת לו.
8. השוואה לריקוד הברבורים הקטנים מתוך "אגם הברבורים", לברבור מתוך "קרנבל החיות" מאת סן סאנס. התייחסות לאוירה, לתנועת הברבור, להתרחשות מסביבו.
9. חומרים בהקשר: צפייה בקטעים מתוך הבלט "אגם הברבורים", "סוד הממלכה הקסומה", קטעים מתוך הסרט "בילי אליוט", ציורי רקדניות בלט של דגה ועוד. שירים עם ברבורים: אגדה יפנית (אריאל זילבר), בוקר טוב עולם (אבטיפוס) ועוד...

שוליית הקוסם מאת דיוקא (גרסה מקוצרת)

על המלחין והיצירה:

פרסומו של פול דיוקא כמלחין, בא לו בעיקר בשל יצירתו "שוליית הקוסם", שבוצעה לראשונה בניצוחו בשנת 1897. היצירה זכתה להצלחה מסחררת, ונחשבת עד היום לאחת מיצירות המופת של המוסיקה התכניתית. זהו פרק סימפוני עצמאי אותו כינה דיוקא "סקרצו מוסיקלי", המבוסס על בלדה בשם זה מאת גתה, שמוצאה מאגדה עתיקת יומין.

מבנה היצירה: א – ב – א, פרולוג, עלילה (דרמה) ואפילוג. הפרולוג: מבוא איטי, קצר ואפוף מסתורין, אחריו מתפרץ הסקרצו המהיר והתוסס, הנתח המרכזי של היצירה, העלילה, ולסיום חוזרת האוירה המסתורית הדומה לפתיחה, עם משפט מסיים קצר.

התכונות הבולטות: תוכניתיות, דרמטיות, גווני צבע וצליל, לייט מוטיבים ככלי לדימויים מן הסיפור, מוטיבים ראשיים המהווים בסיס לפיתוח נרחב, הצטברות והגברה דינאמית, התעבות המרקם על ידי רבדים וקונטרפונקט, מבנה ברור, סגור ומעגלי.

אמצעים מוסיקליים: גליסנדים בכלי הקשת והנשיפה, נגינה מעומעמת (עם סורדינו) בכלי הקשת ובחצוצרות, פלזיולטים בכלי הקשת, ויבראטו בחלילים ובפיקולו, פיציקטו מול ארקו, ארטיקולציה רבת גוונים בהם גם מרקטו, ספורצנדו וסטקטו כפול, כלי הקשה מצלצלים ועוד.

תקציר לסיפור:

לקוסם המנוסה יש תלמיד ועוזר, שוליה. לשוליה יש משימות רבות לבצע, אך גם הוא רוצה מאוד להצליח בקסם אחד לפחות. הוא מנצל את ההזדמנות שהקוסם יצא מן הבית, קורא בספר הקסמים ומנסה להפעיל קסם: שהמטאטא יביא מים מן הבאר במקומו. הקסם אמנם מתרחש אך הוא לא מצליח לעצור אותו, המטאט נשבר ומן החתיכות נוצרים המון מטאטאים נוספים, וכולם נושאים דליי מים מן הבאר. וכך עולה בית הקוסם על גדותיו מרב מים ומטאטאים והמבוכה רבה. הקוסם חוזר, את הבעיה פותר ואת השוליה מיד... מפטר!!!

מוטיבים מוסיקליים:

אפשר לשמוע את **צלילי המים הזורמים**, את **לחשי התפילה של הקוסם** חמור הסבר ואת צעדי **המטאטא** הקטנים והתמימים אשר הולכים ומתגברים. ערבוביית הצלילים נעצרת באחת עם הגעתו של הקוסם שעוצר הכל ומחזיר את הסדר על כנו. המנגינה שחוזרת שוב ושוב גורמת לנו להבין שאי אפשר לעצור את הקסם והוא רק מתגבר ומתחזק...

תיאור וניתוח הגרסה המקוצרת (רצועה 12 בדיסק):

זמן	חלוקה למוטיבים והתרחשויות	אופי ואוירה	אמצעים מוסיקליים
0:00	מוטיב המטאטא קטוע	מתח, מסתורין הדרגתיות מנגינה	צלילים נמוכים לגטו וסטקטו קלרינט מצטרף
0:23	מוטיב המטאטא שלם רמז למים	שמחה קלילות מעשיות הצלחה	סטקטו בבסון חיקוי
00:50	מוטיב המים (המטאטא ברקע)	זרימה מהירה גודש	קטעים מהמוטיב המים בכלי הקשת המטאטא בכלי הנשיפה ממתכת
1:05	המים והמטאטא	אינטנסיביות מאבק	חיקוי השלמה
1:25	זרימת המים	נחישות	לגטו כרומטיקה
1:28	לחש הכישוף המים ברקע	מסתורין אי ודאות	כלי נשיפה ממתכת אקורדים חריפים

1:35	מנגינה מערבת מוטיבים	דרמטיות, המולה התרחשות אינטנסיבית	האטה, עוצמה כלים מצלצלים כל התזמורת
1:42	מוטיב המטאטא	חזק ומשמעותי	כל התזמורת
1:57	דו שיח מטאטא מים	בלגן, ערבוב	ניגוד בתזמור
2:20	מוטיבים קטועים	רמז לסיום סחרור	קוורטה בעליה באוקטבות שונות
2:39	לחש הכישוף	מסתורין אי וודאות האם יצליח הכישוף?	פורטה כלי נשיפה ממתכת עוצמה חריפות
2:50	מכת תוף ושקט	סיום קטוע (די!!!)	מכה בתוף
2:55	צלילים בודדים	חשש, איסוף השברים התלבטות	הפסקות צלילים קצרים
3:08	מים שקטים (אפילוג)	"חזרה לשגרה" אוירת מסתורין שקט, חשש	פיאנו, כרומטיקה
3:34	מוטיב המטאטא קטוע	עצב יאוש	צלילים גבוהים תזמור כהה
3:47	צלילים גבוהים קטועים	תקוה דריכות	צלילים נפרדים, גבוהים וקצרים
4:00	פסוקית סיום (מוטיב המטאטא)	נגמר, סוף המעשה	טטרקורד מז'ורי

רעיונות לפעילויות:

1. האזנה לסיפור בעזרת תפאורה מתאימה: חבית, מטאטא, דליי מים, ספר קסמים גדול.
2. חלוקה בין הדמויות והעצמים המשתתפים, מה רצונם, מהי מטרתם, מה קורה להם.
3. הכרות עם המוטיבים: הכישוף, המים, המטאטא, ועם ההתרחשות המערבת אותם.
4. איפיון ותיאור תוכני, מוסיקלי וגראפי של תנועת המוטיבים:

המטאטא:	**המים:**	**הכישוף:**
עצם דומם עשוי מעץ (נוקשה) יכול להישבר הכישוף הופך אותו לחי	צריך להביא מן הבאר יכולים להישפך זורמים הכישוף גורם לגאות	קריאה (להתחלה ולסיום) שינוי השתלטות הכישוף משנה מציאות (ריבוי מטאטאים ומים)
מוסיקה קטועה בסטקטו מנגינה קופצנית (נשיפה)	מוסיקה רצופה בלגטו זורמת (מיתרים)	אקורדים ארוכים חריפים בכלי נשיפה ממתכת
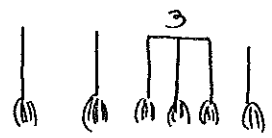	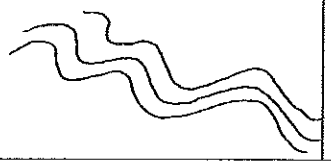	

5. האזנה לכל הקטע והנפת שלט/ציור בכל פעם שמוטיב מופיע.
6. נסיון ליצור רצף ציורי על פי מפות ההאזנה המצורפות, תוך כדי האזנה למוסיקה
7. התייחסות לעלילה: אפשר לבצע בדרמה, בריקוד, בנגינה, בכתיבת סיפור, בציור.
8. בעבודה על היצירה השלמה: הבחנה בין הפרולוג והאפילוג, מדוע הם דומים? במה שונים? מחשבה כיצד יכול הסיפור להסתיים על הצד הטוב ביותר ומה יקרה לכל אחת מן הדמויות.
9. צפייה בקטע מתוך הסרט "פנטזיה" של וולט דיסני. (מופיע בשתי המהדורות)

בוקר מתוך "פר גינט" מאת גריג

רקע ליצירה:

"בוקר" (אלגרטו פסטורל). היצירה נפתחת בתיאור מורד הר אשר למרגלותיו זורם נחל מהיר. זוהי שעת בוקר מוקדמת של יום קיץ חם. על רקע הנוף הפסטורלי מתוארת חצר המשק של אוזה, אמו של פר גינט.

מאפיינים מוסיקליים בולטים:

הפרק מהווה מעין חיזיון של התעוררות בוקר בנוף פסטורלי, ומבוסס על נושא אחד החוזר שוב ושוב ברצף של גוונים וצבעים. את הנושא מנגן חליל סולו, המנגינה זורמת בקו מלודי גלי במהלכי צלילים סמוכים של סולם פנטטוני, במשקל שש שמיניות, בטמפו מתון, בלגטו. הליווי יוצר מעטפת הרמונית שקופה, ותחילת הפרק נשמעת אווירית ורוגעת. ההתעוררות ההדרגתית של הנוף, הטבע והאדם באה לידי ביטוי במעבר של הנושא בין הכלים השונים, בהופעת מקטעי וחלקיקי מוטיבים ובעיבוי דינאמי, מרקמי ותזמורי. כל אלו מעניקים תחושה של אינטנסיביות גוברת והולכת, התקדמות, התעצמות, עד זריחה מלאה ובוקר מלא.

רעיונות לפעילויות:

1. היכרות עם מנגינת הנושא:

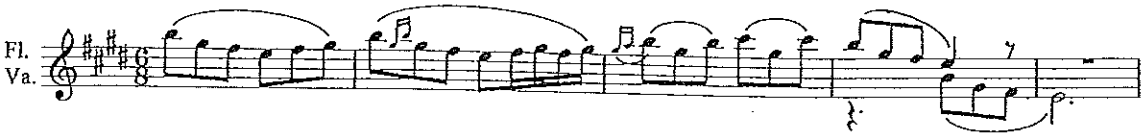

2. מהו בוקר בשבילכם? תיאור של התחלה, זריחה, היפתחות, הדרגתיות, התעוררות מהם מראות וקולות הבוקר? מה זה גורם לנו להרגיש?
3. חיבור מילים למנגינת הנושא
   למשל: בוקר עולה, העולם מתגלה וכל מי שמביט כה נפעם מתפלא
   שמש זורחת, עולה ונוכחת אותנו לוקחת אל יום שמתחיל
   שחר מפציע, מאיר ומציע הנה כבר הגיע הבוקר הזה
4. האזנה ליצירה וזיהוי מספר הפעמים שחוזרת המנגינה ובאילו כלים:

חליל (השלמה בויולה)	אבוב (השלמה בבסון)	חליל גבוה (ויולה)	אבוב גבוה (בסון)	דו שיח: חליל ואבוב	כלי קשת	כלי קשת	חלקים מהנושא התפרצויות
מנגינה בצ'לו אקורדים בקרן תנועה במיתרים	קרן יער	קרן יער תנועה בכלי העץ	כלי קשת קישוט בקלרינט	חלקים מהנושא קישוט בחליל	מעבר כלי נשיפה ממתכת	חליל אבוב מיתרים	אקורד מסיים בטוניקה

5. האזנה חוזרת ליצירה, מנסים לדמיין ולרשום את הצלילים והמראות המתגלים
   למשל: אור ראשון עולה, קרני השמש מאירות, זריחה מלאה, ציפורים מצייצות
6. פעילות באתר מוסיקה צפונט:
   http://dns.tzafonet.org.il/music03/grieg/boker.htm
7. פעילות עם חישוק צהוב וחבלים הקשורים אליו – יוצרים שמש ומעלים אותה ביחד תוך כדי תנועות סיבוביות, בהתאם להתקדמות המוסיקה
8. **שירי בוקר**: בוקר של זהב, בוקר הפציע, מה אתה עושה כשאתה קם בבוקר, אור עולה בבוקר, בוקר טוב ("עוץ לי גוץ לי"), בוקר טוב עולם, התעוררות, בוקר טוב אמיר ועוד...